

*Алымбаева Бермет Бекешовна,
Кыргыз билим берүү академиясы,
илимий кызматкер,
Кыргыз Республикасы, Бишкек шаары*

*Сабырова Элзада Сыдыковна,
педагогика илимдеринин кандидаты,
К. Карасаев атындагы Бишкек гуманитардык университети,
ага окутуучу,
Кыргыз Республикасы, Бишкек шаары*

ҮЙ-БҮЛӨДӨ КЫЗДАРДЫ ТАРБИЯЛОО

*Алымбаева Бермет Бекешовна,
научный сотрудник,
Кыргызская академия образования,
Кыргызская Республика, город Бишкек*

*Сабырова Элзада Сыдыковна,
кандидат педагогических наук, старший преподаватель,
Бишкекский государственный университет имени К.Карасаева,
Кыргызская Республика, город Бишкек*

ВОСПИТАНИЕ ДЕВОЧЕК В СЕМЬЕ

*Alymbaeva Bermet Bekeshovna,
Researcher,
Kyrgyz Academy of Education,
Kyrgyz Republic, Bishkek city*

*Sabyrova Elzada Sidikovna,
Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Teacher,
Bishkek State University named after K.Karasaev,
Kyrgyz Republic, Bishkek city*

EDUCATION GIRLS IN THE FAMILY

Аннотация: Коомго толук-кандуу катары каралган. Макалада этнопедагогикалык ойлоодо атанын да, эненин да кыздарды тарбиялоодо ата-эненин орду көрсөтүлдү. Руханий дөөлөттөрү бай жана өсүп келе жаткан муундардагы мыкты бекем үй-бүлө бардык мезгилдерде, бардык адамдык сапатты тарбиялоо жөнүндөгү коомдордун бакыбаттыгынын пайдубалы ойду акыл-ойчулдар дайыма айтышкан.

Авторлор, кыздардын жашоо-тиричиликтеринин мүнөзү кандай гана өзгөрбөсүн, үй-бүлөлүк тарбия берүүдө, эреже катары, эл акылынан эленип чыккан үй-бүлөлүк осуяттарды карманаары зарыл деп карашкан. Кыздардын үй-бүлөдө жүрүм-туруму жакшы калыптанса, окуган чөйрөсүндө баланын чыгармачылыгы канчалык жогору болсо, анын өнүгүүсү да ошончолук натыйжалуу болот деген.

Аннотация: В статье показано, что в этнопедагогике воспитание девочек является основной задачей родителей. Во все времена в любом обществе привитие нравственно-духовных ценностей подрастающему поколению являлось основополагающим фундаментом. В статье отражено, что в проведении полноценного воспитания роль отца и матери является главным принципом. Авторы статьи уделяют главное внимание в воспитании девочек правильному образу жизни, уважения к многовековому наследию кыргызского народа и дается характеристика семейным традициям, обычаям и нравам. Здесь авторы говорят о необходимости привить девочкам правильные нормы поведения в семье, учебной среде и в обществе. Насколько богат творческий потенциал ребенка, настолько его развитие даст положительный результат.

Annotation: The article reflects that in conducting a full parenting role of the father and mother is the main principle. At all times, in any society inculcation of moral and spiritual values to the younger generation was a fundamental Foundation. It is shown that the pedagogy of the education of girls are the main task of parents. The authors focus in the education of girls the proper way of life, respect for the centuries-old heritage of the Kyrgyz people and the characteristic of the family traditions, customs and mores. Also authors are

on the formation of children's good ethical performance at home. How rich creative potential of the child in educational environment and public is, so greatly that will contribute to his overall mental development.

Түйүндүү сөздөр: этнопедагогика, педагогикалык ойлор, билим берүү, таалим-тарбия, үй-бүлө, коомдук статус, кыздарды тарбиялоо, адептик норма.

Ключевые слова: этнопедагогика, педагогические мысли, обучение, воспитание, семья, общественный статус, воспитание девочек, норма воспитанности.

Key words: pedagogy, pedagogical thought, education, upbringing, family, social status, education of girls, the provision of education.

Кылымдан кылымга, доордон доорго адамзат тарбиялоонун мыкты үлгүлөрүн жаратып да, сактап да, аны улам кийинки урпактарына таалимдеп үйрөтүп келишкен. Ар бир элдин келечеги болгон кыздар өз элинин унгулуу, уюткулуу тарбия көрөңгөсүнөн таасир, таалим алышып, заманынын татыктуу адамдары болушуп, ата-салты, эне адебинин жолун жолдоп, турмуш көчүн улантышкан. Байыркы бабалар калтырган тарбия башаттары, акыл-ойдун тунук булактары, адептик жүрүм-турумдун жол-жоболору албетте, мыйзам же токтом, чечим түрүндөгү жарлыктарга сыйбайт. Ошентип, биз байкагандай, **кыздарды үй-бүлөдө тарбиялоо** – бул көп жактуу, көп багыттуу, көп тармактуу көрүнүш [6].

Илгертеден кыргыз үй-бүлөсү өзгөчө кыздардын таалим-тарбиясына көңүл бурушкан.

Революцияга чейинки Кыргызстан аялдарынын укуксуз жашоосу Ч. Валихановдун, Г. Загряжскийдин, Г. Гинстин китептеринде жана макалаларында сүрөттөлгөн. Бул авторлор аялдардын күндүк абалынын социалдык тамырларын ачып беришпеген,

бирок алардын эмгектери белгилүү бир таанып-билүүчүлүк мааниге ээ, анткени кыргыз аялдарынын оор турмушу менен тааныштырышкан. Белгилүү этнограф С. Абрамзондун изилдөөлөрүндө, С. Любимованын, А. Джумагуловдун эмгектеринде аялдын абалы этносоциалдык жана маданий-тиричиликтик факторлорунда чагылдырылган. Т. Ташевскаянын изилдөөсүндө республикадагы аялдарга билим берүүнүн өнүгүш тарыхы жөнүндө, А. Апышеванын жана С. Бегматованын изилдөөсүндө аялдын абалы жөнүндө (диний көз карашта каралган), С. Бекходжаеванын изилдөөсүндө аял эмгек ресурстары жөнүндө, Н. Животовскаянын эмгектеринде “Кыргызстан аялдарынын Улуу Ата-Мекендик согуш жылдарындагы эмгектеги, эрдиктери” жөнүндө кызыктуу факты-материалдар камтылган. Аялдардын советтик курулушка кошкон салымы жөнүндө айрым маалыматтар Дж. Малабаевдин, А.Э. Измайловдун, Керимбаевдин, Б. Чыймылованын монографияларында камтылат. Совет мезгилиндеги аял маселесин бир кыйла терең изилдөө Ж. Татыбекованын эмгектеринде камтылган.

Классикалык педагогдордун жана азыркы этнопедагогдордун улуттук маданиятын тарыхый тамырынын өзгөчөлүгү жана элдик педагогиканын кыз балдарды үй-бүлөдө тарбиялоонун адеп-ахлактык көз карашын калыптандыруудагы баалуулугу тууралуу концептуалдуу ойлору (Б. Апышев, В.Г. Белинский, Ж. Бешимов, Г.Н. Волков, А.Ш. Гашимов, А.Э. Измайлов, М.А. Муратова, З.Г. Нигматов, А.В. Сухомлинский, Л.Н. Толстой, К.Д. Ушинский, Н.Г. Чернышевский ж. б.), кыргыз элиндеги кыздарды *тарбиялоо* маселесин изилдөөдө даанышман ойчулдар Жусуп Баласагын, Махмут Кашкари, атактуу акындар Калык Акиев, Арстанбек, Молдо Кылыч, Тоголок Молдо, Токтогул Сатылганов ж. б. кыргыз акындары

өз чыгармаларында белгилүү деңгээлде салттуу-фольклордук формада жекече карап жана баалашкан [3].

Ак элечектүү байбичелер деп алар дагы сыйга, ишенимге татыктуу болушкан. Ал эми азырчы? Калыгул атабыз айтмакчы, аялзатыбыздан каада кетти, келинден келбет кетти, кыздарыбыздан кылык кетти, карыядан каада кетти. Жаштарга акыл-насаат айткан, азыр илгеркидей карыялар, байбичелер жок. Кыз-келиндерге адамгерчиликти, ириде тиричиликке бышык болуп уз-чеберчиликти, сыйчылдыкты, адеби менен ыйбаа кылып, улууларга адептүүлүгүн көрсөтүп, кичүүлөрүнө үлгү болуп өстүргөн биздин акылман салмактуу жана нарктуу болгон аялзатыбыз кайда?

Илгери кыздардын өз орду бар эле. Ал убакта кыздар табиятынан назик окшобойбу. Тамак ичкенде акырын, үнүн дагы чыгарбастан ичишчү. Көчөдө болобу же бир көпчүлүктүн арасындабы, айтор акырын күлүп, акырын сүйлөшүшчү. Себеби катуу күлүү, өзгөчө элдин арасында жагымсыз көрүнөт, - деп тартынышчу окшойт го.

Кыргыздарда кыздар биринчи кезекте мээримдүү болууга үй-бүлөсүнүн таасири чоң, анткени, ар бир кыз – болочоктогу эне. Энелер мээримдүү болбосо, апасынын жылуулугун көрбөгөн балдар зөөкүр болуп чыккан учурлар көп кездешип жатпайбы, демек, коомдогу кыздын ролунун зор экендигин ушундан эле байкасаңар болот. Андан тышкары, акылдуу болуш керек, өзүн таза, тыкан алып жүрүүсү абзел. Кийиминин жарашыктуусун карап, колдон келсе кыргыздын улуттук кийимдерине көбүрөөк маани берип, жаңыланган түрлөрүн жарашыктуу кылып кийип жүрүшсө. Анан, албетте, кийим тиккенди, тамак жасаганды жакшы өздөштүрүп, андан сырткары, Мекенине пайдасын келтирип, билимин тереңдетип, дүйнөлүк деңгээлдеги иштерде

өзүн татыктуу алып жүрсө эң сонун болот! [1].

Илгери кыз баланы эркелетүү жана сүйүү, ага жакшы сөздөрдү айтуу менен тарбиялоо ата-эненин ыйык милдеттеринин бири болгон. Бул – кыздын табиятындагы аялдык назиктигин ачууга шарт түзгөн. Себеби, алар кызынын бул дүйнөдө кандай күчтүү роль ойноорун билишкен.

Ата-энелер кыздарын чынчылдыкка, ак ниеттүүлүккө, жалпынын камын ойлоочулукка, момундукка, кызмат кылууга, ишенимдүүлүккө, ашыкча нерселерден баш тартууга, назиктикке, камкордукка, тил алуучулукка тарбиялаган жана ал мыкты сапаттарды калыптандырган [2].

Үй-бүлөдө кыздарга татыктуу тарбия берүү абдан маанилүү, анткени кыз – бирөөнүн бүлөсү, келечектеги эне, бир үйдүн куту. Кыздарга туура тарбия берүү – бир улутту тарбиялаганга барабар [4].

Кыз – бул тукум улоочу, келечек муундун энеси, баланы коргоочу, таянычы. Кыргыз кызы – кыргыз улутунун күзгүсү. “Кыргыздын куту кыздардын назиктигинде, ыймандуулугунда сакталат” дешет. Анын сыңарындай кыргыз коомунда, үй-бүлөдө болсун, коомчулукта болсун, тарбияда болсун, кыздардын орду абдан чоң. Ырас, улуттун жүзү болгон соң, улуттук баалуулуктарды, каада-салтты, салттуу билимдерди кыздар алып жүрүүгө милдеттүү [5].

Бул сапаттар кылымдар бою аялдарды жана алардын үй-бүлөсүн бактылуу кылып келген. Аялда бул сапаттар болсо же аял өзүндө бул сапаттарды көбөйтүп баштаганда, керемет башталат – үй-бүлөлүк жашоосу жана айлана-чөйрөсүндөгүлөр менен мамилеси жакшыра баштайт.

Акыркы убактарда, жетишпеген турмуштун айынан кээ бир кыздарыбыздын жүрүм-туруму, кулк-мүнөзү ойлондурбай койбойт.

Азыркы замандын кыздарынын наркы кеткени, заманга жараша кыздар батыштын менталитетин туурап өзгөрүшүүдө. Үйдөгү тарбиядан ата-эненин кээ бирлери сөзүн укпай, жеңил ойлуулукка тез азгырылып жатышат. Беш кол тең эмес дегендей, кыздардын баары дегенден алысмын, ата-эненин тарбиясын алып, созулган кыздар деле арбын.

Бүгүнкү бойго жеткен кыргыз кыздарынын адептик жана инсандык бейнеси кандай болуш керек? “Кыргыз кыздары кечээ жана бүгүн” дегенге кайрылып көрөлүчү. Кыз бала тогуз жашка чыкканда, балакатка жетти деп эсептелинген. Эне кызга бүт аял затына тиешелүү үй оокатын жасаганга үйрөтчү. Чоңоюп калдың, бойго жеттин, көчөдө көп баспа, узчулукка үйрөн, - деп өзү билгендерин үйрөтчү. Акылдуу кыздарыбыз энелердин ошол аруу тилегин аткарууга аракет кылышчу адептүү, ыймандуу болуп чоңоюшчу. Ал эми азыр кээ бир кыздарыбыздын ар түрдүү жагымсыз көрүнүштөрү көңүлдү иренжитет, аларды карап туруп жүрөк ооруйт [3].

Кыз баланы турмушка чыкканга чейин көздүн карегиндей карап сыйлашкан жана андан көптү талап кылып, таанып-тааныбагандар да акыл айтып, баскантирганынын баарын байкап, илберинки, ийги, иш билги болууга үндөп, ыймандуулукка тарбиялаш керек. Бой жеткен кызды абийири менен өз жарына аманат кылып, «эти биздики, сөөгү сиздики» деп турмушка берип. Кыз барган жерине «таштай катып, суудай сиңип» жашап калышы керек. «Келин келгенде кут алып келет же жут алып келет» деген макалда айтылгандай, кыз бала барган жерине акжолтой болушу керек. «Жакшы болсо аялың, табыла берет акылың, куусаң кетпейт жакының, жаман болсо алганың, жаныңа келбейт жакының» деп, бекеринен айтылган эмес. «Жакшы келин – жакаңды

кирдетпейт, жарын жамандап, ата-энесине тилдетпейт» дегендей, өзүлөрү дагы сөзгө илинбей, ата-энесин дагы жер каратпай, даттанбай, жаркыраган күндөй болушат. Ушул макалды улай мындай да макал келип чыккан: «Жакшы жар болсо – жашооң жаркырап тийген күндөй, жарың жаман болсо – жашооң борошолоп кар жааган түндөй» деген. Ошого кыздарыбызды, кийинки турмушуна даяр кылып тарбиялообуз абзел.

Жыйынтыктап айтканда, кыз бала өз алдынча өмүр сүрүп кеткиче, ата-эне турмуштун сырларын үйрөтүп, ошол турмушта адашпай татыктуу жашап өтүүсүнө көмөк берүүсү зарыл. Ар бир кыз өзүнүн келечектеги үй-бүлөсүнүн бактысы үчүн жаралган, ошондуктан өзүнүн денсоолугу чың болушуна өзү кам көрүшү керек. Кыздарга ырыскыны таанып аны сактаганды, сарамжалдуу болгонду, жоктукка, оордукка чыдамдуу болгонду, эркекти сыйлап, ага баш ийгенди, улууларга ийкемдүү болгонду, кечиримдүүлүктү, намыскөйлүктү башынан эле үйрөтүү сөзсүз

керек. Бактылуу адам башканы да бактылуу кыла алат.

Адабияттар:

1. Смадиярова З.А. Кыргызстан аялдарынын педагогика илиминдеги орду жана келечеги. 2010.
2. Альбина Витальевна Егорова. Воспитание девочек. 2011.
3. Амантур Акматалиев. Каада-салт, үрп-адат, адамдын оң-терс сапаттары. – Бишкек, 2002.
4. Алымбаева Б.Б. Элдик педагогиканын негизинде кыздарды тарбиялоонун жаш курак өзгөчөлүктөрү. // КББАнын кабарлары. – 2017. № 1 (41) – 109-115-б.
5. Валеев А.А., Валеева Р.А. Этнопедагогика семьи: Ценностные аспекты. – Казань, 2009.
6. Троцюк Т.С. Нравственное воспитание девочек-подростков в плане подготовки их к будущей семейной жизни: Дис. ...канд.пед.наук: 13.00.01. – Минск, 1990. – 183с.: ил. – Библиогр.: с.169-183.

Рецензент:

**Токтомаматов А.Д.,
педагогика илимдеринин кандидаты**